

DRAGAN
VELIKIĆ

Danteov trg

Copyright © 1997, Dragan Velikić

Copyright © ovog izdanja 2013, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Za Vida

*Na kraju ove rečenice, počće kiša,
na rubu kiše, jedno jedro.*

Derek Volkot

Sadržaj

PROLOG	11
Prvi deo: DRUGE OBALE	29
Drugi deo: POST SKRIPTUM	53
Treći deo: BAZAR	111
Četvrti deo: GODINE DUGIH KORAKA	151
Peti deo: EMIGRACIJA	197
Šesti deo: KRUGOVI NA VODI	225
Sedmi deo: FUREŠT	293
EPILOG	313
<i>O autoru</i>	339

PROLOG

*Čovek koji iz velike daljine čezne za svojom ženom,
ili makar samo za zavičajem svoga detinjstva,
nalazi se na početku mesečarstva.*

Herman Broh

Sistem, ipak, nije bio zatvoren. Preostao je otvor kroz koji je čitav sistem mogao da pobegne od sebe – lift.

Zgrada u kojoj živi naš junak ima čak tri lifta. Ali ne rade, već godinama. Naš junak živi na devetom spratu. Zbog svakodnevnih uspinjanja i silaženja poseduje zavidnu kondiciju, pa nimalo zadihan, svakoga dana brži no što je bio prethodnog, stiže do svoga stana. Da nije bilo trajnog kvara svih dizala, on nikada ne bi došao na pomisao da u ovim uspinjanjima počne da se utrkuje sa sobom, sebe prestigne, ostavi se iza sebe, uđe u stan kao neko drugi, sebi nepoznat, a sebe ostavi napolju. Da nije bilo kvara, naš junak možda nikada ne bi došao na ideju da se oslobodi sebe.

Međutim, pogrešno upotrebljavamo reč „junak“.

Junaci će doći kasnije. Osoba o kojoj počinjemo da pripovedamo samo je običan čitalac, ako se običnim čitaocem može nazvati neko čiji su noćni košmari bili sačinjeni od sećanja na sve loše što je ikada pročitao. I pravi

je trenutak da ga predstavimo imenom i prezimenom: Damjan Savić. Mogućnost da ga, umesto na stepeništu, ispred lifta, zateknemo na terasi nekog hotela neostvariva je ne zato što će to biti scena u kojoj on zauvek napušta pozornicu ove pripovesti, nego zato što ništa ne možemo promeniti u činjenici da smo ga zatekli upravo tu gde smo ga zatekli – na stepeništu, ispred lifta.

Priča o neispravnom liftu ocrtava geografske koordinate, smešta nas odmah u prostore velikih kvarova, nenadoknadivih šteta, večnih gubitaka, stalnih nesporazuma i povremenih katastrofa. Odvodi nas u gradove mračne i nečiste, u kojima pijačni prostor nije ograđen zato što su čitavi gradovi pretvoreni u pijace prepune povrća što truli ispod tezgi; u gradove gde zaudara iz svakog haustora; gde se sneg, pre no što se otopi, pretvori u blato; u gradove u kojima žive ljudi toliko umorni da više nemaju snage da se jedni drugima osmehuju. U gradove čije ulice noću nisu osvetljene i u kojima je svetlo samo ako ima sunca.

Valja nam zato da Dunavom krenemo prema istoku Evrope i zaustavimo se na ušću dveju reka.

Zašto putovati vodom?

Gledajući sa prozora svoje sobe u rečnu vodu, Damjan Savić je pratio kretanje kružnica, krivulja i elipsa beličaste pene po njenoj površini, pogađao prirodu njihovih susreta, pokušavao da predvidi da li će se sudariti snažno, tako da izgube oblike, prasnu, nestanu i pojave se nešto kasnije kao neprepoznatljivo lice jednog vrtložnog kretanja, ili će se, pak, susresti nežno, jedva se dodirujući, i zatim, ne prepoznavši se, bez izobličjenja, nastaviti ravnodušno kretanje zauvek odvojene i izgubljene.

Damjanova predviđanja sudbine vodenih likova nisu mogla biti pouzdano proverena, jer oni su plutajući odlazili tamo gde više nije mogao da ih vidi. Svet vodenih lica, beličastih, penušavih tela, oblika koje nijedna geometrija ne poznaje, putovao je zasecajući tešku i nepokretnu, predvidljivu i dosadnu zemlju. Voda putuje kroz sve ilovače i humuse ovoga sveta, pa putovati vodom znači putovati putovanjem. Zato, za Damjana, avioni, vozovi, autobusi i automobili nikada nisu bili poziv na putovanje. Za razliku od brodova. Kao dečak, precrtavao je jedrenjake iz *Pomorske enciklopedije*, uveren da nema razlike između slike stvari i stvari, siguran da svet i nije drugo do beskrajno promicanje slika koje ne možemo zaustaviti. U pristaništu je ispraćao brodove, a zatim, kada više nije mogao da ih vidi sa kalemegdanske tvrđave, zamišljao njihove putanje i luke u kojima mogu predahnuti. I, naravno, veoma rano je shvatio značenje sintagme: plovni put.

Uživao je u reči „put“. Nikada ova reč u njemu nije pobudila slike drugih predela, o putovanju nije mislio kao o zadovoljstvu, zaboravu, otkrivanju nepoznatih ulica, trgova, prolaza, nisu ga zanimali ni gradovi ni ljudi, zanimala su ga linije i preseči, putanje. Poznavao je karte rečnih plovnih puteva dalekih zemalja, poznavao je karte podzemnih železnica gradova u kojima nije bio i u kojima nije ni želeo da bude, gledao je i upoređivao te karte, činio od njih jednu veliku kartu svih postojećih putanja i sanjao o tome kako će tim putanjama kliziti ne zaustavljajući se. Damjan je želeo bekstvo.

Uživao je i u reči „zimovnik“. Kada ju je naglas izgovarao, ona je u njemu izazivala sliku svečanog i hvaljenog

prostora, u kome je nemoguće uzalud dodirivati stvari. Sneg bi ga uvek pokretao iz njegovog stana iznad pristaništa, nagonio da se spusti do reke gde je iz dimnjaka usidrenih brodova izlazila tanka, siva nit. Rasplinjavajući se u penastom sivilu, u perjanici što se odlazeći pretvara u vlat, Damjan kao da nije živeo u svom gradu. Otiskivao se, stojeći u mestu, do svih utočišta ovoga sveta. Od detinjstva, dakle, u Damjanovoj građevini nešto nedostaje. Možda samo lift koji bi podrum povezao sa terasom na krovu?

Damjanov podrum?

Otac konduker. U godinama Damjanovog detinjstva, šezdesetih, u zatone velike zemlje stizao je u uniformi kontrolora, kasnije u civilu, uvek sa režijskom kartom. Rođen u Gornjem Matejevcu, pored Niša, udisao je primorski vazduh u gradovima kojima se na kartama okončavala crvena nit železničkih pruga: Split, Zadar, Rijeka, Pula, Kopar. Napredovao je u službi, postao načelnik jednog odeljenja beogradske železničke stanice i u staničnom uredu dobio vlastiti sto. U mislima je arterije Jugoslovenskih železnica produžavao sve do Trsta, Celovca, Soluna. Naročito do Trsta. Tamo, na trščanskoj rivi, sklonio se jednom od letnjeg pljuska u neki kafe u koji su svraćali prodavci sa pijace Ponte Rosso. U tom kafeu ponovo je otkrio atmosferu Gornjeg Matejevca. I vino koje je pio imalo je boju sićevačkih vinograda.

Još o podrumu?

Damjanova majka Danica, mlada službenica železničke stanice u Stalaću, uoči Nove 1956. godine ulazi u voz za Beograd, počastvovana što je pozvana da Novu godinu dočeka sa beogradskim železničarima u hotelu *Astorija*. U službenom kupeu skopskog voza upoznaće konduktera

Milana Savića (lep je i visok, pomislila je), a samo dan kasnije ponovo ga susreće na proslavi železničara u *Astoriji*. Iduću, Novu 1957. godinu, dočekuju u stanu iznad pristaništa. Sledi trogodišnje pohađanje večernje škole. Danica prelazi u opštinski sud, Milan postaje kontrolor na železnici. A na dan njihovog poznanstva, uoči Nove 1961. godine, rodio se Damjan.

U Damjanovom podrumu je i njegova lektira, treća nasledna struktura. Tu zatičemo *Avanture Toma Sojera*, Hofmanove priče (nedostaju korice), Andersenove *Bajke*, *Pustolovine barona Minhauzena* (neočuvano, mnogo čitano), nekoliko knjiga Karla Maja, i, sasvim u desnom uglu, slikovnicu o životu Muhameda al II Lea, velikog paše ostrva Adakale, na Dunavu.

I zato, Dunavom.

Jer, geografski, Dunav se rađa u Švarcvaldu, u Nemačkoj, ispod grada Donau-Ešingena, spajanjem potoka Bregge i Brigah koji u ešingenskom parku prihvataju i treći izvor, da bi tek odatle, kao reka, potekao u pravcu jugoistoka, zatim severoistoka, i tu, kod Regensburga, dostigao svoju najseverniju tačku. Umiren, od Regensburga Dunav skreće na jugoistok sve do Genja. Od Genja do Vaca putuje u istočnom pravcu, a odatle ide na jug, do Vukovara. Znatno rasplinjen, od Vukovara se valja prema severoistoku, do Bačke Palanke. Drži se istoka sve do ušća Tise i, sa manjim varijacijama, jugoistokom stiže do Beograda. Od Beograda, takođe sa varijacijama, teče prema istoku, da kod Svištova dostigne svoju najjužniju tačku. Od Svištova Dunav skreće prema severoistoku do Černavoda, ide na sever do ušća Sereta, kada skreće prema istoku. Sve do ušća u Crno more.

Na Crnom moru Damjan nikada nije bio. Pa ipak, ono je za Damjana postalo ime nemogućeg mesta na kome se nalaze dva različita sveta; sveta u kome se konačno završava putovanje svih onih koji su sa mostova Ulma, Beča, Pešte, Novog Sada, obuzeti tugom koja je prerastala u očaj, skakali u zaprljanu vodu Dunava, a čija su se tela kretala vodom, udarala o kamenje, o obale, o brodove od kojih su išla brže, valjajući se, lagano plutajući, kotrljajući se, raspadajući se i truleći, da bi se, pozelenela i uspavana, smestila u grobu Crnog mora u kome će neometano mirovati sve dok njihova pomodrela, zgrčena lica i ukočeni osmesi ne budu potpuno nestali postajući voda, sve dok kao voda ne budu ponovo ugledali svetlost, sve dok kao voda ne budu počeli da kruže prirodom.

Ali, istovremeno, Crno more bilo je za Damjana ime koje označava početak bleštavog i toplog sveta u kome je i pesak živ, u kome rastu urme i kaktusi, u kome ljudi jedu zašećeren sir i kroz nargile puše hladne jabuke, sveta u kome kose mirišu na kanu, a dlanovi na jasmin; sveta u kome zimovnik nije potreban.

Prvo presedanje koje je Damjan učinio, napustivši sigurnost direktnog voza, beše u leto 1978. godine, kada je završio drugi razred gimnazije. Bilo je to poslednje leto koje provodi u starom kraju, iznad pristaništa. Sredinom avgusta preselili su se na Novi Beograd, odakle je svakog dana, autobusom, prelazio Savu na putu do gimnazije. I uvek je sa mosta usmeravao pogled prema brodovima usidrenim u pristaništu.

Pristanišna skladišta, brodovi, mornari iz Istočne Evrope i retki putnici koji su na Terazije stizali usponom Balkanske ulice postaće suveniri Damjanovog detinjstva.

Kamion je odneo stvari i kada se, sutradan, ponovo našao u sada već bivšem kraju, veče je sačekao na palubi ruskog tegljača. Jedan od momaka sa broda obećao je Damjanu da će ga, na nekoliko dana, povesti do Kladova.

Kada se brod, tri dana kasnije, odvojio od obale, Damjan je na palubi upoznao Radu. Već kod Smedereva, bili su u njenoj maloj kabini, prljavoj i zagušljivoj. Rada je zaključala vrata (za svaki slučaj, rekla je, za koji slučaj?, pomislio je Damjan), sela pored njega i, polako prolazeći rukom kroz njegovu kosu, počela da mu tumači crtež koji je na zidu ocrtavala svetlost. Svakom je dodeljen jedan mali demon, svako ima svoj crtež, svoju svetlost i senku, prepričavala je, bez razumevanja, uživajući u zvuku reči, ono što je pre nekoliko godina čula u toj istoj kabini od jednog mornara koji je za sebe tvrdio da je pesnik i što je od tada, više puta, ne menjajući nijednu reč, ponavljala, na istom krevetu, različitim ljudima. Svi su ti crteži delovi jednog drugog sveta, raseljenog i raspršenog, govorila je Rada pokušavajući da otkopča Damjanovu košulju, svi su ti crteži odlomci jednog velikog crteža, koji se spaja u pralik kad god se dva tela pomešaju. Damjan se znojio, brodski motor je brujaio nadjačavajući talase i Radin glas.

Besmislenost njene priče postepeno je iščezavala u buci mašine, sve dok priča nije prestala, sve dok Rada nije progovorila svojim jezikom. Njen jezik kretao se sporo Damjanovim telom. Sluzavi trag puža na stomaku, bedrima, testisima, ukrućenom udu. A kada se Damjan našao uklješten između Radinih nogu, put se otvorio sam.

Bio je već mrak kada je, na palubi, Rada pričala o podvodnom gradu Adakale, koji se nakon izgradnje hidroelektrane Đerdap našao na dnu Dunava. Nekada

su u tom gradu živeli Turci. Pedesetih godina dvadesetog veka stanovnici Adakale su iseljeni. Uporište dahija, koji su u Prvom srpskom ustanku pobjegli iz Srbije, pružalo se kao avetinjski grad na dnu Dunava. Nakon potapanja, na istočnom kraju vidni su ostaci jednog fora sa bastionom trasom, koji je u davna vremena bio strah i trepet za dunavske brodove, jer je tu bilo više od desetinu topova. Čitave te večeri, slušajući Radinu priču o gradu koji živi ispod vode, ne spominjući Muhameda al II Lea, prećujući svoje dečake snove o borbi sa velikim pašom i oslobađanju porobljenog ostrva, Damjan je razmišljao kako, možda, ispod svake vode živi trag neke propasti i kako bi trebalo napraviti kartu potopljenih gradova. Te noći Damjan je poželeo život u tišini jednog takvog grada; tada je došao na ideju o topografiji dna.

Damjanov prvi ljubavni odnos u potpalublju tegljača nije ojačao njegove mostove. Nesigurnost u kontaktu sa ženama pratiće ga do zrelih godina. Sa Radom je još nekoliko puta vodio ljubav sve dok zauvek nije iščezla u nekom rumunskom pristaništu. Podrumsko iskustvo nastavilo se na sporednom koloseku beogradske železničke stanice. U vagonima spavaćih kola vodio je ljubav sa Ivankom, čistačicom. Imala je samo šesnaest godina. Jednom, dok su ležali u kabini, Damjan je rekao Ivanki da na dnu Dunava postoji grad Adakale, objasnivši joj da je u tom gradu potpuna tišina i da je taj grad najčistiji na svetu, zato što ga voda stalno pere.

Uzbuđenje koje su Damjanu doneli susreti sa Radom i Ivankom nije se, međutim, moglo uporediti sa uzbuđenjima koja je osećao prilikom svojih ranijih ljubavnih iskustava.